

УДК 343.102

*В.І. ГАЄНКО, канд. юрид. наук, доц.
О.М. ЛИТВИНОВ, канд. юрид. наук*

Національний університет внутрішніх справ

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ НА ДОСУДОВОМУ СЛІДСТВІ

Розглянуті організаційно-правові та процедурні аспекти взаємодії між працівниками оперативних підрозділів та слідчими.

Поняття взаємодії в етимологічному значенні цього слова охоплює взаємний зв'язок двох явищ, взаємну підтримку. В юридичній літературі термін "взаємодія" використовується тоді, коли мова йде про взаємоузгоджену спільну діяльність різних правоохоронних органів, що беруть участь у боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями.

Значення взаємодії, як форми організації взаємозв'язку та взаємної підтримки, полягає у тому, що правоохоронні органи у взаємодії один з одним досягають значно більших результатів у менші строки із найменшими витратами сил.

В юридичній літературі виділені процесуальні й організаційні форми взаємодії [1, с.47]. При цьому відзначається, що процесуальна взаємодія регламентована кримінально-процесуальним законом, а організаційна форма взаємодії - відомчими нормативними актами [2, с.8].

Поняття форм взаємодії нерідко змішують із поняттям її способів. Так, І.М. Гуткін визначає форми взаємодії як способи співробітництва, що забезпечують погоджений характер діяльності, конкретні способи зв'язку між органом дізнання і слідчим. Він називає в числі форм взаємодії взаємне інформування взаємодіючих суб'єктів [3, с.17].

Вважаємо такий підхід помилковим, адже форми взаємодії не можна зводити до окремих способів зв'язку. Поняття форми ширше поняття способу. Форма - це спосіб організації чогось, тип, пристрій. Форма взаємодії, як спосіб організації, містить у собі комплекс способів і заходів взаємодії, систему зв'язків і правовідносин взаємодіючих суб'єктів. Безумовно, процесуальні форми взаємодії не виключають можливості самостійної (ініціативної) взаємодії оперативного працівника та слідчого.

Форми взаємодії так само не слід змішувати з напрямками взаємодії, серед яких виділяють взаємодію при виявленні злочину, при розкритті, запобіганні чи припиненні, зборі доказів, затримці особи "на гарячому" тощо. При цьому на різних етапах і стадіях досудового слідства форми взаємодії різні.

Необхідність взаємодії різних суб'єктів (наприклад, слідчого і органу дізнання) обумовлена спільністю цілей та завдань, поставлених перед ними на попередньому слідстві, і виступає необхідною умовою ефективної діяльності з вирішення завдань кримінального судочинства.

Правовою основою взаємодії органу дізнання і слідчо-

го виступають норми КПК України, які передбачають обов'язок органів дізнання і слідства здійснювати спільні дії для досягнення основних цілей і завдань кримінального судочинства.

Умовами, що забезпечують успішну взаємодію, є підготовка необхідних науково-технічних засобів для здійснення спільної діяльності, взаємодопомога і взаємовиручка, комунікабельне поведіння взаємодіючих сторін і т.п.

Взаємодія оперативного працівника і слідчого при виявленні ознак злочину повинна містити наступні принципові аспекти: своєчасне взаємне інформування; спільне планування роботи; координацію їх спільної діяльності з боку керівництва; захист носіїв інформації від розголошення, ушкодження, знищення, викрадення.

Начальник органу дізнання зобов'язаний координувати роботу всіх структурних підрозділів. З цієї метою він проводить спільні наради, куди запрошуються й працівники слідчих підрозділів. У ході нарад з'ясовуються питання з націлювання і координації зусиль щодо розкриття злочину.

У ході практичної діяльності розроблені методи і форми організації взаємодії, що обов'язково містять у собі:

- координацію спеціально розроблених у даному напрямку заходів як оперативного, так і технічного характеру;
- концентрацію кадрових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів, засобів для розкриття, розслідування злочинів;
- контроль за реалізацією прийнятих рішень у ході проведення перевірочних дій, розслідування злочинів;
- використання гнучких форм і методів управління, координації та взаємодії.

Взаємодія органу дізнання і слідства не означає їх службового підпорядкування. Кожен із цих органів, не зважаючи на спільність цілей і завдань боротьби зі злочинами, залишається самостійним державним органом, що діє в межах власної компетенції. Дане положення повністю стосується і аналогічних підрозділів органів внутрішніх справ, хоч вони й належать до одного відомства: міліція як орган дізнання і слідчі органів внутрішніх справ є самостійними підрозділами. Єдність дій між органом дізнання і слідчим досягається узгодженістю їх зусиль, спрямованих на розкриття та розслідування злочинів.

Взаємодія органу дізнання і слідчого може здійснюва-

тися як під час розслідування конкретного злочину, так і за межами кримінальної справи. При цьому і в першому, і в другому випадках мова йде про узгоджені дії, спрямовані на досягнення спільних цілей і завдань з використанням методів і засобів, притаманних кожному з них.

У межах кримінальної справи взаємодія органу дізнання і слідчого спрямована на досягнення спільних завдань кримінального судочинства, і здійснюється відповідно до вимог норм кримінально-процесуального законодавства.

Одним із таких завдань, згідно зі ст.4 КПК України, є швидке розкриття, всебічне і повне розслідування злочину. Це завдання може бути успішно вирішене лише на основі синтезу процесуальних дій слідчого і оперативно-розшукових заходів, використання яких є виключною компетенцією працівника оперативно-розшукового підрозділу.

Основою взаємодії працівника оперативно-розшукового органу і слідчого ОВС під час розкриття і розслідування злочинів є план спільних заходів по кримінальній справі. Він не є процесуальним документом, але значення його для процесу розслідування не можна недооцінювати. План повинен містити узгоджені слідчі заходи і оперативно-розшукові дії, націлені на розкриття і розслідування злочину, зі вказівкою на конкретних виконавців та строк виконання. Затверджується план спільних заходів по розслідуванню конкретного злочину слідчим, у провадженні якого знаходиться ця справа, і начальником органу дізнання.

Іншою формою взаємодії є оперативні наради, які проводяться слідчим і оперативними працівниками ОВС в межах розслідування кримінальної справи. На них відбувається обмін оперативною та слідчою інформацією, яка має значення для розкриття і розслідування злочину, обговорюються результати відпрацьованих версій, накреслюються нові версії тощо.

Обмін оперативною і слідчою інформацією між працівником оперативно-розшукового підрозділу і слідчим може здійснюватися також в межах ділової бесіди, яка на практиці, як правило, носить неформальний характер.

Діловою формою взаємодії слідчого і оперуповноваженого органу внутрішніх справ є робота, яка проводиться останнім у зв'язку з дорученням або вказівкою слідчого, зробленою ним на підставі ч.3 ст.114 КПК України. Доручення слідчого – це його пропозиція органу дізнання (оперативно-розшуковому органу) провести в розслідуваній справі відповідну розшукову або слідчу дію. Вказівка – це конкретизація даної пропозиції.

Доручення і вказівки органу дізнання викладаються слідчим у письмовій формі, причому він вправі встановити строк їх виконання. Лише в окремих випадках при спільній роботі слідчого з працівником оперативно-розшукового підрозділу, наприклад, під час огляду місця події, вони можуть даватися в усній формі.

Ця форма взаємодії може бути диференційована з виділенням трьох видів діяльності органу дізнання, які проводяться оперативно-розшуковим підрозділом за доручен-

ням слідчого:

- виконання органом дізнання доручень та вказівок слідчого щодо проведення слідчих дій;
- виконання органом дізнання доручень та вказівок слідчого щодо проведення розшукових дій;
- сприяння органом дізнання слідчому при здійсненні окремих слідчих дій.

У межах двох перших видів діяльності, пов'язаної з виконанням доручення слідчого, оперативно-розшуковий орган діє самостійно. І, якщо в першому випадку він повинен здійснити саме ті слідчі дії, які вказані в дорученні слідчого, то у другому – слідчий лише ставить перед оперативно-розшуковим органом конкретне завдання: як і які оперативно-розшукові заходи необхідно вжити для вирішення даного завдання – це питання, яке вирішується працівником оперативно-розшукового органу самостійно.

Сприяння органам розслідування з боку оперативно-розшукових підрозділів під час здійснення окремих слідчих дій в залежності від конкретних обставин проявляється по-різному. Воно може виражатися у безпосередній участі оперативного працівника у слідчих діях, наприклад, при виїмці документів або під час обшуку. Разом з тим працівники оперативно-розшукового органу, сприяючи роботі слідчого, можуть і не брати безпосередньої участі у здійсненні слідчих дій, а лише забезпечують необхідні умови для їх проведення. Наприклад, працівники оперативних служб можуть не брати участь у виїмці документів, а лише забезпечувати охорону приміщення, у якому проводиться виїмка документів.

Ефективність узгодженої діяльності оперативно-розшукового органу і слідчого значною мірою визначається тривалістю взаємоузгоджених дій та ступенем їх поєднання. За цією ознакою можуть бути виділені наступні види взаємодії: одноразова, періодична та постійно діюча.

Названі види взаємодії становлять собою послідовний перехід від більш простого до складного у спільній діяльності оперативно-розшукового органу і слідчого. Вибір конкретної форми взаємодії перебуває у прямій залежності від того, встановлена чи ні особа, яка вчинила злочин. Важливе значення для обрання конкретної форми взаємодії має також характер, складність та інші обставини справи.

Поруч із розглянутими формами взаємодії, застосовуваними оперативними та слідчими підрозділами органів внутрішніх справ, на практиці здійснюється взаємодія між названими органами і за межами кримінального судочинства. Основними формами такої взаємодії є:

- спільний аналіз правопорушень у сфері охорони громадського порядку;
- спільне внесення пропозицій, спрямованих на зміцнення законності у сфері охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю;
- спільні виступи оперативних працівників і слідчих у засобах масової інформації;
- спільні виступи оперативних працівників і слідчих міліції перед населенням;
- спільні виїзди працівників оперативно-розшукових

підрозділів і досудового слідства органів внутрішніх справ для проведення узгоджених дій, перевірок та надання допомоги місцевим органам внутрішніх справ у боротьбі зі злочинами у сфері охорони громадського порядку; вивчення та поширення позитивного досвіду;

- проведення спільних заходів по підвищенню ділової кваліфікації та професійного рівня оперативних працівників і слідчих ОВС.

Взаємодія оперативних працівників і слідчих органів внутрішніх справ як в межах кримінального судочинства, так і поза ними, здійснюється на основі:

- дотримання законності;
- самостійності кожного органу в межах наданих йому законодавством повноважень;
- гласності у тій мірі, в якій вона не суперечить вимогам закону про захист відомостей щодо розслідуваних кримінальних справ, про державну та іншу охоронювану законом таємницю, не шкодить правам і свободам людини і громадянина;
- персональної відповідальності кожного працівника оперативно-розшукового підрозділу та слідчого органів внутрішніх справ за якість та своєчасність виконання узгоджених заходів, постійного контролю з боку керівництва ОВС.

Взаємодія оперативно-розшукових органів і слідства ОВС не повинна призводити до зайвого дублювання і паралелізму в роботі, змішуванню компетенції, підміні одного органу іншим.

Прагнення працівників органів дізнання і слідчих до більш тісної взаємодії призвело до того, що на практиці в деяких випадках почали створювати слідчі бригади, у які на правах її членів включались оперативні співробітники органів міліції. У літературі висловлені різні точки зору стосовно цієї форми взаємодії. На думку одних авторів, включення до складу слідчої бригади оперативних співробітників не суперечить чинному кримінально-процесуальному законодавству, оскільки провадження у справі здійснюється слідчим. Інші вважають, що включення оперативних працівників до складу слідчої бригади не припустимо, бо в результаті такого організаційного акту орган дізнання позбавляється самостійності [4].

Вважаємо правильною другу точку зору. До наведеного вище аргументації на її підтримку слід додати також і те, що оперативний працівник, включений до складу слідчої групи, і здобуваючи таким чином процесуальні повноваження слідчого, втрачає право займатися оперативно-розшуковою діяльністю. Він перетворюється на процесуальну особу, єдиним обов'язком якої стає участь у прова-

дженні слідчих дій під керівництвом слідчих, і в процесуальному сенсі він перестає бути працівником органу дізнання. У результаті в кримінальному процесі з'являється нова і зовсім зайва фігура із невизначеним правовим статусом.

Доцільним, і разом з тим таким, що не суперечить процесуальному законодавству, є створення слідчо-оперативних груп, кожен з членів якої діє в межах своєї компетенції. Така форма взаємодії органів дізнання і слідства може застосовуватися у великих багатоепізодних справах, для успішного розслідування яких необхідна участь великої кількості слідчих і оперативних працівників. Організаційною основою такої взаємодії є план спільних слідчих і оперативно-розшукових заходів, який повинен затверджуватися начальником органу дізнання спільно з начальником слідчого підрозділу.

Керуючись вищевикладеним, з метою практичного вдосконалення тактики взаємодії в органах внутрішніх справ, необхідне здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію механізму, порядку та процедури спільної узгодженої діяльності, з урахуванням наступних принципових моментів.

Зокрема, для покращення взаємообміну інформацією між службами та підрозділами органів внутрішніх справ слід мінімізувати дію факторів ускладнення цих процесів; розміщення джерел інформації здійснювати з урахуванням кримінологічних особливостей території, що обслуговується, а також потреб конкретної служби або підрозділу; повнота оперативних і довідкових обліків та оперативність отримання даних з них мають відповідати потребам оперативно-службової діяльності, система визначення пріоритету служб в розкритті злочинів має повною мірою враховувати участь різних суб'єктів взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Организация работы следственного управления (отдела) УВД МВД /Под ред. С.В. Мурашова. –М.: Юрид. лит., 1977. –144 с.
2. Чувилов А.А. Взаимодействие следователя органов внутренних дел с милицией. –М.: Юрид. лит., 1981. –101 с.
3. Гуткин И.М. Органы дознания и предварительного следствия и их взаимодействие. –Волгоград: ВШ МВД СССР, 1975. –56 с.
4. Селезнев М. Бригадный метод расследования // Законность. –1997. –№ 9.

Надійшла до редакції 01.07.2003

ГАЕНКО В.И., ЛИТВИНОВ А.Н. НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ПОВОДУ ОРГАНИЗАЦИИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ НА ДОСУДЕБНОМ СЛЕДСТВИИ
Рассмотрены организационно-правовые аспекты взаимодействия между работниками оперативных подразделений и следователями.

GAYENKO V I , LITVINOV A N. SOME THOUGHTS ABOUT ORGANIZATION OF COOPERATION AT FACT-FINDING CRIMES
Organizational-legal aspects of interaction between employees of operative divisions and inspectors are considered.